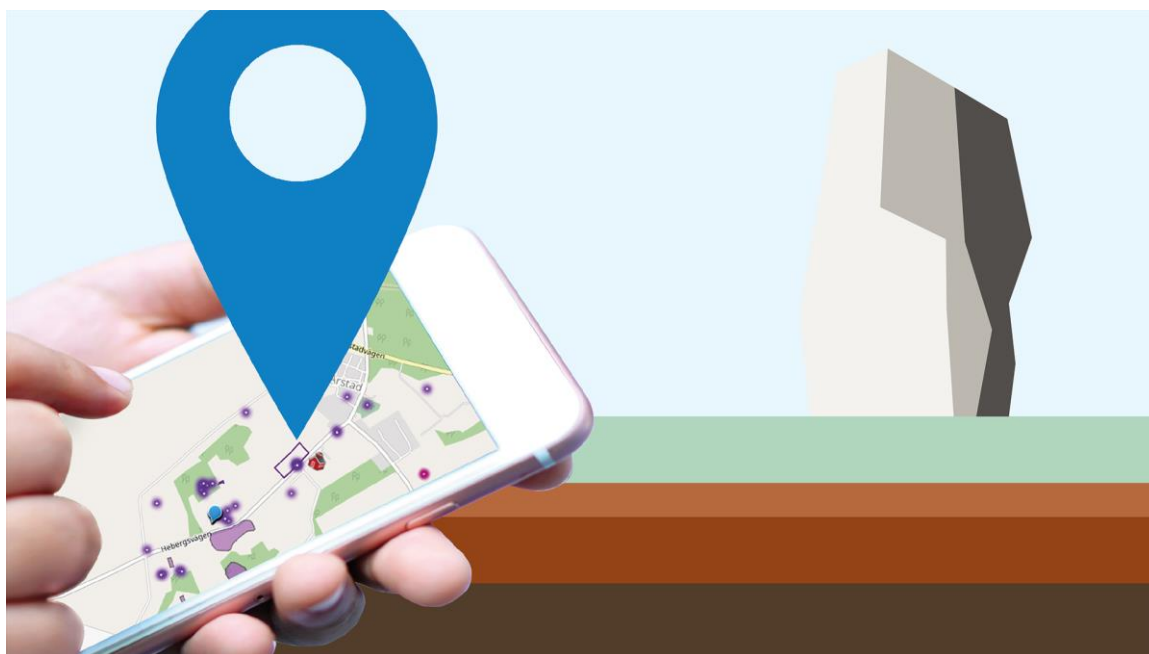

Virsehatt fornborg

Lärmaterial till fornlämning L1997:2455 nära din skola

Innehållsförteckning

Järnåldern - fornborgar	1
Centrala begrepp	1
Fornborgar	1
Mat	2
Boende/kläder	2
Klimat/krig/järn	3
Referenslista	3
Lärohandledning	4
Förarbete	4
Utförande	4
Efterarbete	4
Besökbarhet	4
Ur LGR22	4
Syfte	4
Centralt innehåll	5
Kunskapskrav	5
Motivering av undervisningsmomentet	5
Bilaga 1 Tipspromenad	6
Fråga 1	6
Fråga 2	7
Fråga 3	8
Fråga 4	9
Fråga 5	10
Fråga 6	11
Fråga 7	12
Fråga 8	13
Facit	14

Järnåldern - fornborgar

Centrala begrepp

Fornborg, vall, heliga platser (kloster), naturreservat, järnåldern, långhus, ojämnt, träl samt förfäder

Fornborgar

Fornborgar byggdes för det mesta på höga höjder med branta stup som ett naturligt försvar. Det brukade även finnas vallar av sten och grus runt om. Fornborgar kunde användas av olika anledningar, antingen för att söka skydd från fienden i oroliga tider, för att övervaka och försvara ett område med handelsplatser och handelsvägar eller för att visa sin makt. Fornborgar kan även ha varit heliga platser som till exempel kloster. I en del fornborgar bodde människor på heltid, och då fanns det bondgårdar innanför eller utanför vallarna till djuren. På en del ställen byggdes runda borgar av sten och trä på öppen mark. På toppen av berget i naturreservatet Virsehätt finns det murrester från en fornborg. Sådana fornlämningar är sällsynta i denna del av Halland. Med tanke på Virsehatts naturliga stup och branter var nog fornborgen svårintagen.

Virsehätt. Foto: Johanna Petersson

Mat

Vid järnåldern var boskapsskötsel vanligt, hur människorna åt samt levde under den tiden. Människorna använde näringen som de själva producerade såsom ost, smör och syrad mjölk som de fick från får och getter samt protein från grisarna och fisket. Hästarna var heliga djur under denna tid och människorna åt då hästkött vid högtider. De åt även ärtor och bönor för att få i sig tillräckligt med protein. Människorna odlade mycket växter såsom kål och rovor. Vissa av växterna användes även som kryddor under matlagning.

Mat och får, som det kan ha sett ut under järnåldern. Illustration: Anna Fransisca Nilsson

Boende/kläder

Första tiden av järnåldern bodde de flesta på en gård i så kallade långhus. Det var ojämnt, då vissa var fria medan andra var trälar. På gårdarna bodde stora familjer. Gården gick oftast i arv. Oftast låg döda förfäder begravda strax intill gården. På gården levde djur såsom katter, hundar, grisar, hästar, kor, får och getter. På Öland och Gotland byggdes husen med stenväggar. På fastlandet och i övriga norra Europa var det vanligare med trähus.

Klimatet blev sämre under järnåldern. Det blev kyligt och regnigt. Husen var tvungna att göras varmare med eldstad och varma kläder med ull från fåren. Kläderna var framför allt tillverkade av ull, men även av hampa, lin, siden och skinn.

En kvinna och en man under järnåldern. Illustration: Anna Fransisca Nilsson

Klimat/krig/järn

Det förändrade klimatet innebar en katastrof för både djur och människor. Växtligheten förändrades och odlingar övergavs. Det blev missväxt och hungersnöd. Järnåldern var därför en orolig tid med mycket krig. Folket sökte därför skydd i sina fornborgar.

Järnet gjorde det lättare att kriga. De nya vapnen var lättare att skapa. De var dessutom farligare och mer tåliga än de som fanns under bronsåldern. Oron och alla krig syns på alla de fornborgar som byggts runt om i Norden för att skydda sig mot fiender.

De nya redskapen av järn gjorde det lättare att t.ex. jaga, laga mat och bygga hus. Det sägs att skett en teknikrevolution i samhället under järnåldern.

Redskap och vapen under järnåldern. Illustration: Anna Fransisca Nilsson

Referenslista

Historiska: Arkeologens dotter: Del 5: Järnålder

Länsstyrelsen Örebro län: Kulturmiljöer - Tistaborg

Länsstyrelsen Hallands län: Naturreservat - Virsehatt

NE Nationalencyklopedin: Fornborg

Västmanlands länsmuseum - en del av Region Västmanland: Hemkunskap på järnåldern

Lärarhandledning

Förarbete

Eleverna har fått förkunskaper om järnåldern med koppling till fornborgar generellt (Varför användes de? Var låg de? Hur ser fornborgar ut? Varför används de inte längre?) Kopplar då till fornborgen på Virsehatt för att inkludera närområdet. Förbereder eleverna för att exkursionen dit ska bli så meningsfull som möjligt.

Utförande

Undervisningsmomentet är en tipspromenad (se bilaga 1) som eleverna går från samlingsplatsen på Virsehatt och upp för "berget" till fornborgen på toppen. Tipspromenaden går ut på att ge eleverna faktakunskaper om järnåldern och fornborgar. På varje fråga är en bokstav större än de andra. Dessa bokstäver kommer bilda ett av de centrala begreppen som eleverna ska försöka lista ut efter tipspromenaden (begreppet: Fornborg). Eleverna går tipspromenaden i par. I slutet av exkursionen, när tipspromenaden är slut, går läraren igenom svaren på frågorna tillsammans med eleverna. Här diskuterar läraren med eleverna om fornborg, som bokstäverna mynnade ut i. Exempel på diskussionsfrågor:

"Varför fanns fornborgar? Hur såg de ut? Var låg de? Varför tror ni inte att de används längre?" När vi diskuterar får eleverna blicka ut på de rester som finns kvar av fornborgen på Virsehatt samt gå runt och kika.

Efterarbete

Arbeta vidare med järnåldern med återkoppling till fornborgar och Virsehatt. Koppla tillbaka till vad eleverna har lärt sig. Ett exempel på efterarbete kan vara att eleverna får rita eller skapa en fornborg med tillhörande faktatext. Någon form av bedömning lämpar sig att ha i efterarbetet.

Besökbarhet

Exkursionen samt undervisningsmomentet lämpar sig bäst för en årskurs 3, alternativt 2, då Virsehatt ligger ca 2 km från skolan med cykel. Läraren bör även se över så att alla elever har tillgång till cykel. Platsen i sig består av ca 1 km terräng, som eleverna ska gå uppför. Därför lämpar sig cykling bäst för att ta sig till platsen, då det blir en del vandring under exkursionen. Variationen mellan cykling och vandringen gör att det inte blir lika enformigt för eleverna.

Ur LGR22

Syfte

I undervisningen får eleverna utveckla kunskaper om historiska förhållanden och historiska begrepp, får insikter i hur historia skapas genom tolkningar av källor.

Centralt innehåll

- Norden befolkas. Människors levnadsvillkor under nordisk järnålder.
- Hemortens historia och närområdets platser.

Kunskapskrav

- Eleven använder begrepp.
- Eleven samtalar om människors levnadsvillkor.

Motivering av undervisningsmomentet

Undervisningsmomentet som ligger till grund för exkursionen är en tipspromenad (se bilaga 1) för att skapa intresse och motivation hos eleverna. Eleverna tränar olika förmågor såsom begreppsförmåga, samarbete och kognitivt tänkande. Tipspromenaden skapar möjlighet att repetera tidigare kunskaper, men introducerar även nya faktakunskaper på ett lustfyllt sätt. Tipspromenaden görs parvis utifrån ett kooperativt arbetssätt då eleverna samtalar och kan stötta varandra, men även utmanas genom de kognitivt utvecklade frågorna. Undervisningsmomenten konkretiserar den abstrakta fakta som eleverna tagit del av genom förarbetet i klassrummet.

Bilaga 1 Tipspromenad

Fråga 1

*Psst... titta
efter
bokstaven
och skriv ner*

Mellan vilka tidsperioder var Järnåldern?

- 1.   **Bronsåldern – Vikingatiden**

- X.**   **Stenåldern – Bronsåldern**

- 2.   **Medeltiden – Stenåldern**

Fråga 2

*Psst... titta
efter
bokstaven
och skriv ner*

Vad åt människorna under högtiderna?

- 1. Ko
- X. Häst
- 2. Gris

Fråga 3

*Psst... titta
efter
bokstaven
och skriv ner*

Vad var det vanligaste materialet på kläderna?

1. Skinn

X. Siden

2. Ull

Fråga 4

*Psst... titta
efter
bokstaven
och skriv ner*

Hur användes en fornborg?

- 1. För att söka skydd
- X. Handla mat
- 2. För att fira högtider

Fråga 5

*Psst... titta
efter
bokstaven
och skriv ner*

Varför var järn bättre än brons?

- 1. Finare
- X. Billigare
- 2. Mer tåligt

Fråga 6

*Psst... titta
efter
bokstaven
och skriv ner*

Hur förändrades klimatet under Järnåldern?

- 1.   **Varm och soligt**
- X.**   **Kallt och regnigt**
- 2.   **Snö och isigt**

Fråga 7

*Psst... titta
efter
bokstaven
och skriv ner*

Hur bodde människorna under Järnåldern?

- 1. Stugor
- X. Hyddor
- 2. Långhus

Fråga 8

*Psst... titta
efter
bokstaven
och skriv ner*

Under vilken tidsperiod började vår tidsräkning?

- 1.   **Stenåldern**

- X.   **Medeltiden**

- 2.   **Järnåldern**

Facit

1. 1
2. X
3. 2
4. 1
5. 2
6. X
7. 2
8. 2

Denna lärarhandledning har författats av studenter vid Högskolan i Halmstad hösten 2021. Studenterna gick sista året på programmet Grundlärarutbildning (åk F-3).

Framtagandet av lärarhandledningarna är ett samverkansprojekt mellan Region Halland - Kultur i Halland och Högskolan i Halmstad. Lärarhandledningarna har tagits fram inom ramen för Grundlärarutbildningen (åk F-3) och satsningen Expedition kulturarv – digital kulturmiljökartan för skolan. Syftet är att studenterna ska få utveckla sina kunskaper och tillämpa dem i praktiken och att skolelever i Halland ska få tillgång till högkvalitativa lärarhandledningar kring sin lokalhistoria.

Lärarhandledningarna får endast användas i undervisningssyfte.

Kontakt Kultur i Halland:

Johanna Petersson

Kulturarvsutvecklare

Johanna.e.petersson@regionhalland.se

Kontakt Högskolan i Halmstad:

Åsa Bengtsson

Programansvarig för Grundlärarutbildningarna åk F-3/åk 4-6.

asa.bengtsson@hh.se

